

## ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Мурада Махмуда Хасана Абумуфреха на тему «Зовнішньоекономічні відносини України з країнами Перської затоки», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

**Актуальність теми дисертаційного дослідження.** Питання розвитку міжнародного співробітництва є одним з пріоритетних завдань зовнішньоекономічної політики України, зокрема, в контексті її інтеграції у систему світогосподарських зв'язків. Нині проблеми розширення економічного співробітництва України набувають особливої актуальності, що пов'язано з необхідністю коригування галузевої спеціалізації та географічної структури зовнішньої торгівлі через посилення міжнародної конкуренції. В цьому зв'язку значні перспективи для України відкриває економічне співробітництво з країнами Перської затоки.

Виявлення специфіки економічного розвитку України та країн Перської затоки, їхньої спеціалізації, ролі та місця у системі міжнародного поділу праці, а також визначення шляхів розширення ринків збуту українських товарів і товарів з країн Перської затоки, у тому числі з країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), на світовому ринку є необхідною передумовою для спільного розв'язання завдань економічного і технологічного розвитку. Ці положення характеризують актуальність і практичну цінність обраної теми дослідження, що підтверджується як урядовими документами, так і практичними діями України та країн Перської затоки.

В сучасних умовах український вектор економічного співробітництва з країнами Перської затоки характеризується відносно слабким розвитком і вимагає науково-обґрунтованого підходу до управління економічним співробітництвом, а також вибору відповідної моделі його розвитку.



Таким чином, економічне співробітництво України з країнами Перської затоки на сьогоднішній день є недостатньо науково розробленою проблемою, а, отже, актуальною. Визначення характеру, можливих форм та очікуваних результатів економічного співробітництва постали в центрі уваги дисертації.

Враховуючи наведене вище, можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи М. Абумуфреха на тему «Зовнішньоекономічні відносини України з країнами Перської затоки» є особливо актуальною. Поставлені в ній завдання повністю відповідають меті дисертаційної роботи.

Результати дисертаційного дослідження, зокрема присвячені обґрунтуванню теоретико-методологічних положень, аналітичних висновків та розробці прикладних рекомендацій щодо розвитку та оптимізації зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та країнами Перської затоки в процесі поглиблення відносин та в умовах євроінтеграції вказують на практичне значення одержаних результатів. Зокрема, аналітичні висновки щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та країнами Перської затоки використані Львівським державним центром науки, інновацій та інформатизації, а окремі положення дисертації використовуються у навчальному процесі у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.** Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаної літератури. Структура роботи є логічною.

В роботі висвітлені погляди представників різних наукових шкіл на форми міжнародних економічних зв'язків, зокрема на міжнародну торгівлю та інвестиції. Розглядається також історія економічного співробітництва з

країнами Перської затоки з часів Київської Русі і пов'язана з нею еволюція наукових поглядів на це співробітництво.

Особлива увага приділена особливостям економічної інтеграції в регіоні Перської затоки. З використанням гравітаційної моделі в дисертації досліджено вплив діяльності РСАДПЗ на розвиток торгівлі у середині регіону і визначено потенціал торгівлі цього угруповання з країнами та групами країн, з якими укладені угоди про зону вільної торгівлі.

Окрім цього, в дисертації досліджено сучасний стан економічного співробітництва України та країн Перської затоки, географічну і товарну структуру експорту та імпорту України і країн Перської затоки; проведено макроекономічний аналіз факторів, які впливають на зовнішньоекономічні зв'язки між Україною та країнами Перської затоки; побудовано модель аналізу цих зв'язків.

Дисертантом визначені сегменти національних ринків країн Перської затоки перспективні для зовнішньоекономічних зв'язків з Україною та спрогнозовано розвиток зовнішньоекономічних відносин між Україною та державами Перської затоки, а, також, запропоновані механізми їх активізації.

У дисертації знайшло відображення наукове обґрунтування наступних теоретичних положень:

1) проаналізовано розвиток торгівлі РСАДПЗ в контексті чинних угод про торговельні преференції в регіоні Перської затоки на основі розробленої гравітаційної моделі за методом перехресної регресії об'єднаних часових рядів. Доведено, що економічна інтеграція в межах РСАДПЗ демонструє ефект створення, а не відхилення торгівлі, також визначено низку визначальних чинників розвитку міжнародної торгівлі країн – членів РСАДПЗ з третіми країнами;

2) виокремлено чинники, які є визначальними для розвитку економічної співпраці України та країн Перської затоки за допомогою

аналізу панельних даних про зовнішньоекономічні зв'язки між Україною та країнами – членами РСАДПЗ, Іраном та Іраком за 2000-2012 рр. на основі розроблених автором моделей, зокрема, оцінено вплив таких чинників: обсяг ринку, рівень розвитку, потоки прямих іноземних інвестицій, якість інституцій та культурна дистанція;

3) удосконалено теоретико-методологічні засади обґрунтування доцільності, стратегічних пріоритетів та ефектів розвитку економічних відносин між Україною та країнами Перської затоки побудовою цілісної логічно взаємоузгодженої сукупності методів (історико-географічного; багатовимірного статистичного аналізу; аналізу поточного рахунку та динаміки двосторонньої торгівлі; оцінок відносних конкурентних переваг, комплементарності, спеціалізації та обсягу внутрішньогалузевої торгівлі), що забезпечує врахування регіональної інтеграції, зокрема її темпорально-секторальної компоненти, цільову орієнтацію на досягнення інтегрального ефекту співробітництва;

4) удосконалено теоретичні засади формування відносин стратегічного партнерства в зовнішньоекономічних зв'язках України з країнами Перської затоки в галузях, що мають стратегічне значення для них за умови їх участі у конкурентних інтеграційних об'єднаннях для чого визначено головні напрями взаємодії щодо реалізації міждержавних проектів у торговельно-економічній, енергетичній, транспортній, інфраструктурній та безпековій галузях, засоби та шляхи поглиблення співробітництва і реалізації національних інтересів і засобів їх реалізації;

5) набули подальшого розвитку дослідження інтеграційних стратегій країн Перської затоки та євроінтеграційної стратегії України завдяки виявленню їх об'єктивних політико-економічних, соціокультурних та інституційних передумов, виявленню бар'єрів на шляху поглиблення співробітництва України з країнами Перської затоки та теоретико-

методологічному обґрунтуванні методів та інструментів усунення цих бар'єрів;

6) набули подальшого розвитку дослідження національних економічних інтересів України у співробітництві з країнами Перської затоки, пріоритетом яких є не лише розвиток обмінних форм діяльності, а й поглиблення виробничо-технологічної кооперації між підприємствами України і країн Перської затоки, задоволення виробничого та споживчого попиту українських суб'єктів у стратегічних ресурсах країн Перської затоки та ін.; а також національних економічних інтересів країн Перської затоки у співробітництві з Україною, які сконцентровані, передусім, на закріпленні за собою ролі постачальника паливно-енергетичної сировини в Україну, залучені капіталу вусі галузі і сфери вітчизняної економіки, створенні в Україні сприятливого режиму використання її транспортної інфраструктури; перманентному масовому використанні дешевої робочої сили з України та ін.;

7) розширено та деталізовано визначення пріоритетних напрямів удосконалення зовнішньоторговельного співробітництва України і країн Перської затоки (коригування структури українського експорту в напрямі збільшення частки товарів з високою доданою вартістю, надання Урядом України технічної допомоги своїм експортерам, які постачають продукцію на ринок країн Перської затоки, усунення тарифно-нетарифних і фіскальних бар'єрів у торговельному обміні між сторонами, оптимізація умов, пов'язаних із закупівлею в країнах Перської затоки стратегічних енергоресурсів та ін.); диверсифікації інвестиційно-виробничого та інноваційного співробітництва (посилення прозорості операцій, пов'язаних з участю арабського капіталу в приватизації українських підприємств, розширення можливостей для інвестування вітчизняного капіталу в бізнес країн Перської затоки, створення міждержавних програм у високотехнологічних галузях вироб-

ництва з використанням механізмів венчурного фінансування, ширшого залучення наукових установ обох сторін до інноваційних розробок та ін.).

Наукові положення, висновки і рекомендації є *обґрунтованими і достовірними*. Інформаційною базою дослідження слугували чинні в Україні законодавчі та нормативні акти, зведені статистичні матеріали Державної статистичної служби України, Центральної інформаційної організації Бахрейну, Статистичного центру Ірану, Центральної організації зі статистики та інформаційних технологій Іраку, Статистичного органу Катару, Центрального статистичного бюро Кувейту, Національного бюро статистики ОАЕ, Міністерства національної економіки Оману, Центрального департаменту статистики та інформації Саудівської Аравії, Євростату та Світового Банку, наукові праці українських, арабських і зарубіжних економістів, матеріали міжнародних наукових конференцій і публікації у пресі.

Висновки і рекомендації здобувача обґрунтовані проведеними теоретичними й емпіричними дослідженнями і можуть бути використані в практиці формування стратегії економічної інтеграції України з країнами Перської затоки.

**Повнота викладення результатів в опублікованих роботах.** Кількість та обсяг публікацій, які відображають основний зміст дисертації М.Абумуфреха відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів МОН України. Основні положення дисертації достатньо повно відображено у 10 наукових друкованих працях, сім з яких – у фахових наукових виданнях (у т.ч. одна публікація у зарубіжному науковому виданні) і апробовані на багатьох міжнародних та регіональних наукових і науково-практичних конференціях.

Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені дисертантом на захист.

**Теоретична цінність і практичне значення наукових**

**результатів.** Теоретичні положення, які спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми, полягають в теоретичному узагальненні та новому підході до розв'язання науково-практичного завдання - виявленні потенційних чинників зростання ефективності зовнішньоторговельних відносин між Україною та країнами Перської затоки.

**Практичне значення одержаних результатів дослідження** полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень, аналітичних висновків та розробці прикладних рекомендацій щодо розвитку та оптимізації зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та країнами Перської затоки. Методичні розробки й рекомендації з удосконалення кількісної оцінки господарської інтеграції України були направлені дисертантом органам державного управління для практичного використання, а також були впроваджені у процес викладання окремих тем дисциплін у навчальному процесі у Львівському національному університеті імені Івана Франка при підготовці навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальностей «Міжнародні економічні відносини» та «Міжнародний бізнес» (довідка №2241-Н від 29.05.2014 р.).

Аналітичні висновки щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та країнами Перської затоки були використані Львівським державним центром науки, інновацій та інформатизації при підготовці матеріалів за проектом «Малі міста – магніт для інвестора: підвищення інвестиційного потенціалу малих міст України» (довідка №104 від 20.11.2014 р.).

**Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.** Поряд з позитивною оцінкою дисертаційної роботи необхідно відзначити ряд недоліків та дискусійних положень, суть яких полягає в наступному:

1. Традиційно вважається, що наявність позитивного сальдо країни є позитивною ознакою розвитку її зовнішньої торгівлі та економіки в цілому. Розглядаючи торговельні відносини між Україною і країнами Перської

затоки, дисертант не формулює свого висновку про те, чи велике позитивне сальдо в однієї з двох торгуючих сторін вказує на позитивні чи негативні тенденції в зовнішній торгівлі (С. 69, 70, 72, 97).

2. Дисертант у роботі наводить факти незбалансованості експортно-імпортних операцій країн Перської затоки і України, але залишає нез'ясованими причини такого дисбалансу (С. 79, 91, 103-104).

3. Для прогнозування подальшого розвитку торговельно-економічних відносин України і країн Перської затоки варто було б використати метод «експоненціального згладжування» Хольта, який дає добрі результати.

4. Статистичні дані про зовнішню торгівлю України з країнами Перської затоки завершуються 2012 роком, хоча на сьогодні вже є доступні дані за 2013 рік.

Зазначені зауваження носять частковий характер і не применшують цінності виконаного дослідження, його наукової та практичної значущості.

**Відповідність дисертації вимогам "Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння наукових звань".**

Оформлення дисертації відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів МОН України.

Зміст автореферату та основних положень дисертації – ідентичний.

Дисертація М. Абумуфреха на тему «Зовнішньоекономічні відносини України з країнами Перської затоки» є логічно завершеним науковим дослідженням, в якому запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання, яке полягає в теоретичному узагальненні та новому підході до розв'язання науково-практичного завдання - виявлення потенційних чинників зростання ефективності зовнішньоторговельних відносин між Україною та країнами Перської затоки.

Дисертаційне дослідження за актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їхньою достовірністю та новизною, повнотою їх викладу в опублікованих працях



відповідає пп. 9, 11 і 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. Робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини, а його автор – Мурад Махмуд Хасан Абумуфрех – заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент –

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри міжнародних  
економічних відносин  
Харківського національного університету  
імені В.Н.Каразіна,

 **Салах Гасім**

03 грудня 2014 р.

*Свідчення Салаха Гасіма  
завірено*

*О. Шеремет*

*С. Шеремет*

